चकाः स्युः ॥ 21. *chhardi*, vomitus: दुष्टैर्दोषैः पृथक्सर्वैर्बीभत्सालोकनादिभिः । छर्दयः पंच विज्ञेयास्तासां लक्षणमुच्यते ॥१॥ 22. *tṛishṇá*, sitis: भयश्रमाभ्यां बलसंक्षयाद्वा ऊर्ध्वं चितं पित्तविवर्धनैश्च । पित्तं सवातं कुपितं नराणां तालुप्रपन्नं जनयेत्पिपासां ॥१॥ 23. *múrchhá*, animi defectus: क्षीणस्य बहुदोषस्य विरुद्धाहारसेविनः । वेगाघातादभिघाताद्धीनसत्वस्य वा पुनः ॥१॥ करणायतनेषूग्रा बाह्येष्वभ्यंतरेषु च । निवसंति यदा दोषास्तदा मूर्छंति मानवाः ॥२॥ संज्ञावहासु नाडीषु पिहितास्वनिलादिभिः । तमोऽभ्युपैति सहसा सुखदुःखव्यपोहकृत् ॥३॥ सुखदुःखव्यपोहाच्च नरः पतति काष्ठवत् । मोहो मूर्छेति तामाहुः षड्विधा सा प्रकीर्तिता ॥४॥ 24. *madátyaya*, ebrietas: ये विषस्य गुणाः प्रोक्तास्ते मद्येऽपि प्रतिष्ठिताः । तेन मिथ्योपयुक्तेन भवत्युग्रो मदात्ययः ॥१॥ किंतु मद्यं स्वभावेन यथैवान्नं तथा स्मृतं । अयुक्तियुक्तं रोगाय युक्तियुक्तं यथामृतं ॥२॥ 25. *dáha*, aestus: त्वचं प्राप्तः स पानोष्मा पित्तरक्ताभिमूर्छितः । दाहं प्रकुरुते घोरं पित्तवत्तत्र भेषजं ॥१॥ 26. *unmáda*, insania, et 27. *bhútonmáda*, furor lymphaticus: मदयंत्युन्नता दोषा यस्मादुन्मार्गमागताः । मानसोऽयमतो व्याधिरुन्माद इति कीर्तितः ॥१॥ एकैकशः सर्वशश्च दोषैरत्यर्थमूर्छितैः । मानसेन च दुःखेन स पंचविध उच्यते ॥२॥ विषाद्भवति षष्ठश्च यथास्वं तत्र भेषजं । स चाप्रवृद्धस्तरुणो मदसंज्ञां बिभर्ति हि ॥३॥ 28. *apasmára*, morbus comitialis: तमःप्रवेशसंरंभो दोषोद्रेकहतस्मृतिः । अपस्मार इति ज्ञेयो गदो घोरश्चतुर्विधः ॥१॥ हृत्कंपः शून्यता खेदो ध्यानं मूर्छा प्रमूढता । निद्रानाशश्च तस्मिंस्तु भविष्यति भवत्यथ etc. ॥२॥ 29. *vátavyádhi* (nervous diseases): रूक्षशीतास्वलघ्वन्नव्यवायातिप्रजागरैः । विषमादुपचाराच्च दोषासृक्स्रवणादपि ॥१॥ लंघनप्लवनात्यध्वव्यायामातिविचेष्टितैः । धातूनां संक्षयाच्चिंताशोकरोगादिकर्षणात् ॥२॥ वेगसंधारणादामादभिघातादभोजनात् । मर्मबाधाद्गजोष्ट्राच्च शीघ्रयानापतंसनात् ॥३॥ देहे स्रोतांसि रक्तानि पूरयित्वानिलो बली । करोति विविधान्व्याधीन्सर्वांगैकांगसंश्रितान् ॥४॥ 30 (fol. $34^b = 119^b = 44^a$). *vátavyádhi* (cf. Wise, p. 266): लवणाम्लकटुक्षारस्निग्धोष्णाजीर्णभोजनैः । क्लिन्नशुष्कांबुजानूपमांसपिण्याकमूलकैः ॥१॥ कुलत्थमाषनिष्पावशाकादिपललेक्षुभिः । दध्यारनालसौवीरशुक्तक्रसुरासवैः ॥२॥ विरुद्धाध्यशनक्रोधदिवास्वप्नप्रजागरैः । प्रायशः सुकुमाराणां मिथ्याहारविहारिणां । स्थूलानां सुखिनां चापि कुप्यते वातशोणितं ॥३॥ 31 (*úrustambha*, paralysis of the lower extremities, Wilson; cf. Wise, p. 390): शीतोष्णद्रवसंशुष्कगुरुस्निग्धैर्निषेवितैः । जीर्णाजीर्णे तथायाससंक्षोभसुप्रजागरैः ॥१॥ सश्लेष्ममेदःपवनमाममत्यर्थसंचितं । अभिभूयेतरं दोषमूरूं चेत्प्रतिपद्यते ॥२॥ सक्थ्यस्थिनी प्रपूर्यातः श्लेष्मणा स्तिमितेन च । तदा स्तभ्नाति तेनोरू स्तब्धौ शीतावचेतनौ ॥३॥ 32. *ámaváta* (acute rheumatism): विरुद्धाहारचेष्टस्य मंदाग्नेर्निश्चलस्य च । स्निग्धं भुक्तवतो ह्यन्नं व्यायामं कुर्वतस्तथा ॥१॥ वायुना प्रेरितो ह्यामः श्लेष्मस्थानं प्रधावति । तेनात्यर्थं विदग्धोऽसौ धमनीः प्रतिपद्यते ॥२॥ वातपित्तकफैर्भूयो दूषितः सोऽन्नजो रसः । स्रोतांस्यभिष्यंदयति नानावर्णोऽतिपिच्छलः ॥३॥ 33. *śúla*, dolor colicus: (अनंगनाशाय हरस्त्रिशूलं etc. ॥१॥ स विण्णुहुंकारविमोहितात्मा etc. ॥२॥) दोषैः पृथक्समस्तामद्वंद्वैः शूलोऽष्टधा भवेत् । सर्वेष्वेतेषु शूलेषु प्रायेण पवनः प्रभुः ॥३॥ 34. *udávarta* (retention of discharges): वातविण्मूत्रजृंभाश्रुक्षवोद्गारवमींद्रियैः । क्षुत्तृष्णोच्छ्वासनिद्राणां धृत्योदावर्तसंभवः ॥१॥ Huic 35. *ánáha* (Wise, p. 353) adjungitur. 36. *gulma* (swellings in the abdomen): दुष्टा वातादयोऽत्यर्थं मिथ्याहारविहारतः । कुर्वंति पंचधा गुल्मं कोष्ठांतर्ग्रंथिरूपिणं ॥१॥ तस्य पंचविधं स्थानं पार्श्वे हृन्नाभिवस्तयः । हृन्नाभ्योरंतरे ग्रंथिः संचारी यदि वाचलः । वृत्तश्च योऽपचयवान्स गुल्म इति कीर्तितः ॥२॥ 37. *hṛidroga*, cardialgia: अत्युष्णगुर्वम्लकषायतिक्तश्रमाभिघाताध्ययनप्रसंगैः । संचिंतनैर्वेगविधारणैश्च हृदामयः पंचविधः प्रदिष्टः ॥१॥ दूषयित्वा रसं दोषा विगुणा हृदयं गताः । हृदि बाधां प्रकुर्वंति हृद्रोगं तं प्रचक्षते ॥२॥ 38. *mútrakṛichhra*, stranguria: व्यायामतीक्ष्णौषधरूक्षमद्यप्रसंगनित्यद्रुतपृष्ठयानात् । आनूपमांसाध्यशनादजीर्णात्स्युर्मूत्रकृच्छ्राणि नृणां तथाष्टौ ॥१॥ पृथङ्मलाः स्वैः कुपिता निदानैः सर्वेऽथवा कोपमुपेत्य वस्तौ । मूत्रस्य मार्गं परिपीडयंति यदा तदा मूत्रयतीह कृच्छ्रात् ॥२॥ 39. *mútrágháta* (Wise, p. 364): जायंते कुपितैर्दोषैर्मूत्राघातास्त्रयोदश । प्रायो मूत्रविघाताद्यैर्वातकुंडलिकादयः ॥१॥ 40 (fol. $43^b = 145^b = 54^a$). *aṣmarí*, calculus: वातपित्तकफैस्तिस्रश्चतुर्थी शुक्रजा परा । प्रायः श्लेष्माश्रयाः सर्वा अश्मर्यः स्युर्यमोपमाः ॥१॥ 41–43. *prameha* (Wise, p. 359), *madhumeha*, *pidiká*: आस्यासुखं स्वप्नसुखं दधीनि ग्राम्यौदकानूपरसः पयांसि । नवान्नपाने गुडमैक्षवं च प्रमेहहेतुः कफकृच्च सर्वं ॥१॥ 44. *medas*, obesitas: अव्यायामदिवास्वप्नश्लेष्मलाहारसेविनः । मधुरोऽन्नरसः प्रायः स्नेहान्मेदो विवर्धयेत् ॥१॥ मेदसावृतमार्गत्वात्पुष्यंत्यन्ये न धातवः । मेदस्तु चीयते तस्मादशक्तः सर्वकर्मसु ॥२॥ 45. *udara*, uteri inflatio: रोगाः सर्वेऽपि मंदाग्नौ सुतरामुदराणि च । अजीर्णान्मलिनैरन्नैर्जायंते मलसंचयात् ॥१॥ रुद्ध्वा स्वेदांबुवाहीनि दोषाः स्रोतांसि संचिताः । प्राणाग्न्यपानान्संदूष्य जनयंत्युदरं नृणां ॥२॥ 46. *ṣotha*, tumor: रक्तपित्तकफान्वायुर्दुष्टो दुष्टान्बहिःसिराः । नीत्वा रुद्धगतिस्तैर्हि कुर्यात्स्वङ्मांससंश्रयं । सोत्सेधं संहतं शोथं तमाहुर्निश्चयादतः ॥१॥ 47. *vṛiddhi* (Wise, p. 370): क्रुद्धोऽनूर्ध्वगतिर्वायुः शोथः शूलकरश्चरन् । मुष्कौ वंक्षणतः प्राप्य फलकोषाभिवाहिनीः । प्रपीड्य धमनीर्वृद्धिं करोति फलकोषयोः ॥१॥ 48. *galagaṇḍa*, struma: निबद्धः श्वयथुर्यस्य मुष्कवल्लंबते गले । महान्वा यदिवा ह्रस्वो गलगंडं तमादिशेत् ॥१॥ वातः कफश्चापि गले प्रदुष्टो मन्ये तु संमृत्य तथैव मेदः । कुर्वंति गंडं क्रमशः स्वलिंगैः समन्वितं तं गलगंडमाहुः ॥२॥ Eodem capite 49. *gaṇḍamálá* (scrofulous swellings), 50. *granthi*, 51. *apachí*, 52. *arbuda* tractantur. 53. *ṣlípada*, elephantiasis: यः संज्वरो वंक्षणतो भृशार्तिः शोथो नृणां पादगतः क्रमेण । तच्छ्लीपदं स्यात्करकर्णनेत्रशिश्नौष्ठनासास्वपि केचिदाहुः ॥१॥ 54. *vidradhi*: त्वग्रक्तमांसमेदांसि प्रदूष्यास्थिसमाश्रिताः । दोषाः शोफं शनैर्घोरं जनयंत्युच्छ्रिता भृशं ॥१॥ महामूलरुजावंतं वृत्तं वाष्पयवायतं । स विद्रधिरिति ख्यातो विज्ञेयः